

Sociologický ústav
Akademie věd ČR

DLOUHODOBÁ FINANČNÍ REZERVA V ČESKÝCH DOMÁCNOSTECH

Kamila Fialová a Martina Mysíková
Sociologický ústav AV ČR

Výzkumná zpráva pro Českou spořitelnu, a.s.
25.4.2023

EXECUTIVE SUMMARY

Proč je dlouhodobá finanční rezerva důležitá?

Dlouhodobé úspory pomáhají udržovat stabilní standard a blahobyt lidí v různých fázích života či dokonce podporovat růst životní úrovně v čase, a to i po výpadku příjmů, který lze očekávat např. v důchodu. Hlavními důvody dlouhodobého spoření bývá právě zajištění na důchod, investice do nemovitosti či do vyššího vzdělání, ať už pro sebe, nebo pro své děti.

Jak lidé v Česku spoří?

Česko se řadí k zemím s nadprůměrnou celkovou mírou úspor domácností mezi evropskými zeměmi. Hrubá míra úspor domácností v roce 2021 dosahovala 19 % jejich hrubého disponibilního příjmu, průměr za celou EU byl přitom 17 %. V Česku došlo k velkému zvýšení tvorby úspor po roce 2020 v době pandemie COVID-19.

Poměr čistých finančních aktiv k hrubým disponibilním příjmům domácností představuje ukazatel relativní akumulace úspor domácnostmi. Česko má v rámci evropských zemí podprůměrnou míru akumulace finančních aktiv: v roce 2021 dosahovala 187 % hrubého disponibilního příjmu domácností, zatímco průměr EU-27 se nacházel na 288 %. Tento ukazatel má v Česku rostoucí trend od období finanční krize 2008/9.

Mají české domácnosti dlouhodobou finanční rezervu?

Z dat výzkumu IPSOS k počátku roku 2023 vyplývá, že dlouhodobou finanční rezervu (DFR) v Česku tvoří či v minulosti tvořilo 83 % respondentů, aktuálně má DFR 73 %, přičemž polovina respondentů si dlouhodobou rezervu vytváří pravidelně s různou frekvencí. Z respondentů, kteří DFR aktuálně nemají, zhruba čtvrtina uvedla, že splácí hypotéku, což lze také považovat za způsob vytváření dlouhodobých úspor, takže úplně bez jakékoli dlouhodobé finanční rezervy byla celkově zhruba pětina respondentů.

Z těch respondentů, kteří aktuálně DFR nemají (27 % z celku), si ji pětina (21 %) byla schopna pravidelně tvořit v minulosti. Přitom mezi zcela nejdůležitější důvody, proč si tito respondenti rezervu tvořit přestali, patří zvýšení výdajů (75 %) či snížení příjmu (36 %). To odpovídá i hlavnímu důvodu, proč si lidé DFR vůbec netvoří, kterým je nedostatek finančních zdrojů (79 %). Alarmující je, že 33 % respondentů z těch, kteří DFR aktuálně mají, k jejímu vytváření používá běžný účet. To je v situaci jejich zanedbatelného úročení a vysoké inflace zcela nevhodné k dlouhodobému udržení hodnoty úspor.

Co ovlivňuje vytváření dlouhodobé finanční rezervy?

Hlavními faktory, které ovlivňují, zda mají lidé aktuálně DFR, jsou pohlaví, vzdělání, způsob zajištění bydlení, příjem a to, jak s ním domácnosti vycházejí, a také využívání dalších finančních produktů, především spoření.

Muži disponují DFR častěji než ženy. Z hlediska věku je patrné, že respondenti nabývají DFR v průběhu života: nejčastěji mají DFR respondenti straší 50ti let. Vysokoškoláci nejčastěji disponují DFR ve srovnání s lidmi s nižším vzděláním. Příjem domácnosti je pro DFR stěžejním faktorem, ovšem není to ani tak výše příjmu, ale spíše to, jak se svým příjmem domácnosti vycházejí. Domácnosti, které mají velké obtíže či obtíže vycházet se svým měsíčním příjmem mají ve srovnání s těmi, co s příjmem vycházejí velmi snadno, takřka

nulovou pravděpodobnost mít dlouhodobé úspory. Lidé žijící ve vlastním bydlení mají významně častěji vytvořené dlouhodobé úspory oproti těm, kteří žijí v nájemním bydlení. A konečně ti, kteří mají hypotéku či jiné úvěry, mají méně často DFR ve srovnání s lidmi bez jakéhokoli dluhového závazku.

Co ovlivňuje velikost dlouhodobé finanční rezervy?

Mezi respondenty, kteří nějakou DFR mají a jsou schopni určit její přibližnou výši (to jsou zhruba dvě třetiny dotázaných), se ukazuje, že tato rezerva pokrývá necelé pětina respondentů méně než jeden pravidelný měsíční příjem domácnosti, necelé třetina pokrývá méně než dva měsíční příjmy a zhruba 45 % pokrývá méně než tři měsíční příjmy domácnosti. DFR v takové výši může být v budoucnu těžko dostatečná ve smyslu zajištění na důchod či jiných větších výdajů. Naopak, jen 12 % respondentů má DFR vyšší než 10-násobek měsíčních příjmů své domácnosti.

Na míru dlouhodobých úspor i relativní výši vkladu do DFR mají významný vliv některé subjektivní postoje a hodnotové orientace respondentů. Úzkostlivost ve smyslu obav z řízení svých financí a dlouhodobého přístupu k jejich vedení má obecně negativní vliv na dlouhodobé spoření: lidé, kteří cítí úzkost ze správy svých financí, významně méně dlouhodobě spoří. Naopak ti, kteří vnímají dlouhodobé spoření jako důležité a kteří důvěřují finančním institucím, dlouhodobě spoří významně více. Důležitým faktorem je také stupeň sebekontroly. Lidé, kteří cítí větší problémy s kontrolou svých financí, významně méně dlouhodobě spoří. Všechny tyto faktory ovlivňují jak relativní výši celkových úspor, tak relativní výši pravidelných vkladů do DFR.

Hlavní motivy pro spoření se mění v průběhu života. Zatímco pro mladší lidi je významnějším motivem spoření na bydlení, na stáří si spoří nejčastěji respondenti ve věku 50–65 let.

Ve spoléhání se na státní důchod má pozitivní vliv subjektivně vnímaná úzkost. Lidé, kteří cítí úzkost či obavy ze správy svých financí, se častěji spoléhají na stát v zajištění svého důchodu (a také méně dlouhodobě spoří). Naopak ti, kteří vnímají dlouhodobé spoření jako důležité a kteří důvěřují finančním institucím, méně často spoléhají v důchodovém věku na stát (a více spoří). Stupeň sebekontroly také ovlivňuje spoléhání se na státní důchod. Lidé, kteří cítí větší problémy s kontrolou svých financí, častěji spoléhají se svým zajištěním v důchodu na stát. Averse k riziku má také významný vliv: čím více lidé připouštějí, že jsou ochotni riskovat, tím méně spoléhají ve svém důchodu na stát.

1. ÚVOD

Dramaticky rostoucí nerovnováha českého státního důchodového systému v posledních letech podněcuje intenzivní diskuzi o možnostech spoléhání se v důchodu čistě na tento zdroj. S tím souvisí i rostoucí potřeba soukromého zajištění zdrojů ve stáří a důležitost tvorby dlouhodobých finančních úspor. Dlouhodobé úspory mohou sledovat různé cíle. Obecně pomáhají udržovat stabilní životní standard a blahobyt lidí či dokonce podporovat růst životní úrovně v čase, a to i po výpadku příjmů, který lze očekávat např. v důchodu. Vedle přímého vlivu na životní úroveň spořicího člověka může mít rozhodnutí o dlouhodobých úsporách navíc i vliv napříč generacemi, protože nashromážděné bohatství bývá posléze obvykle odkázáno potomkům.

Významnými ekonomickými koncepty spoření a akumulace majetku jsou teorie životního cyklu a teorie opatrnostních úspor. Obě nahlízejí úspory jako zásobu zdrojů určených pro budoucí spotřebu (Nam, Huang a Sherraden, 2008). Podle těchto teorií je hlavním účelem spoření a celkové akumulace aktiv zejména příprava na kolísání příjmů a vyrovnávání spotřeby v průběhu života (Ando a Modigliani 1963; Fisher 1987; Lusardi 1998). Zatímco teorie opatrnostních úspor se dotýká jak krátkodobých, tak dlouhodobých úspor a nahlíží je jako prostředek vyrovnávání se s neočekávanými fluktuacemi příjmu a zajištění hladkého vývoje spotřeby v čase např. při ztrátě zaměstnání, hypotéza životního cyklu má spíše dlouhodobý pohled.

Podle teorie životního cyklu (Modigliani, 1966; Friedman, 1957) lidé usilují o dlouhodobě stabilní poměr svých spotřebních výdajů ku celoživotním příjmům. Vychází z toho, že se příjmy jednotlivců vyvíjí různě v jednotlivých životních fázích. Ve srovnání s očekávaným dlouhodobým příjmem jsou příjmy lidí v rané dospělosti zpravidla nižší, proto si lidé půjčují spíše v rané fázi života. Následně se příjmy obvykle zvyšují s tím, jak lidé získávají pracovní zkušenosti, nicméně poté opět klesají v pozdějších fázích života, a to hlavně v souvislosti s ukončením pracovní kariéry a po odchodu do důchodu. Vzhledem k tomuto očekávatelnému celoživotnímu příjmovému profilu se lidé snaží hospodařit tak, aby vyrovnávali svůj příjem a výdaje s výhledem do budoucna, včetně zajištění spotřeby v důchodu. Individuální vzorec vývoje míry spoření má proto obvykle zvonovitý tvar, paralelní s vývojem pracovních příjmů: lidé spoří málo v raných fázích života, hodně ve středních fázích a opět málo v pozdějších fázích života (Ando a Modigliani 1963; Samwick, 2009).

Hlavními důvody dlouhodobého spoření bývá zajištění na důchod, investice do nemovitosti či do vyššího vzdělání, ať už pro sebe samotné, nebo pro své děti, či rozjezd vlastního podnikání (Nam et al., 2008). Vlastnictví nemovitosti může být nahlíženo jako forma spotřeby, bydlení ve vlastním však může svým majitelům přinášet i různé výhody včetně dlouhodobého finančního zajištění. Vlastníci nemovitostí mívají relativně více stabilní výdaje na bydlení (Ulker, 2008), zároveň nemovitost může případně sloužit jako zdroj spotřeby v důchodovém věku např. prostřednictvím zpětné hypotéky (Kutty, 1998).

Přestože jsou spoření a akumulace aktiv žádoucí a výhodné pro ekonomickou stabilitu, finanční odolnost a udržení životní úrovně domácností v různých životních fázích, existují i životní situace, kdy je naopak výhodnější si peníze vypůjčit. Příkladem může být dlouhodobá půjčka na vzdělání nebo hypotéka na nákup domu u mladých lidí, jejichž současný příjem je nižší než očekávaný příjem v budoucnu, kdy mohou očekávat vytvoření značných úspor. V takových případech může mít dokonce pro růst životní úrovně domácností důležitější roli přístup k

úvěrům, oproti tvorbě úspor. Dostupnosti úvěrů a finanční zátěži, kterou půjčky představují pro obyvatele, se proto bude věnovat jedna z dalších studií v rámci výzkumu finančního zdraví obyvatel.

2. FAKTORY OBECNĚ OVLIVŇUJÍCÍ MOTIVACI K DLOUHODOBÉMU SPOŘENÍ

Rozhodnutí vzdát se okamžité spotřeby a odložit peníze stranou na spotřebu budoucí je kompromisem téměř pro každého jednotlivce i celou domácnost. V rozhodovacím procesu hraje roli řada faktorů a motivy pro spoření se navíc mohou měnit v průběhu života (Blanc et al., 2015).

Hlavními faktory ovlivňujícími schopnost spořit jsou výše příjmu ve vztahu k pokrytí základních výdajů a dalších finančních závazků, finanční gramotnost a způsobilost, ale také kulturní rozdíly ve sklonu k úsporám (McKnight, 2019). Finanční gramotnost a lepší finanční způsobilost vedou k vyšším úsporám i vyšším výnosům z těchto úspor (Deuflhard, 2019), i když nemusí nutně korelovat s příjmem (Taylor, 2009). Větší finanční gramotnost působí i skrze využívání moderních technologií, které zlepšují orientaci v různých finančních produktech. Sklon k úsporám významně roste s příjmem, ale také souvisí s mírou, do které si lidé dělají plány, zaměřují se na dlouhodobý horizont a věří, že mohou ovlivnit, co se děje v jejich životě, a nakonec také s tím, zda jsou ochotni si pro své finance udělat čas (FINCAP-MAS, 2018).

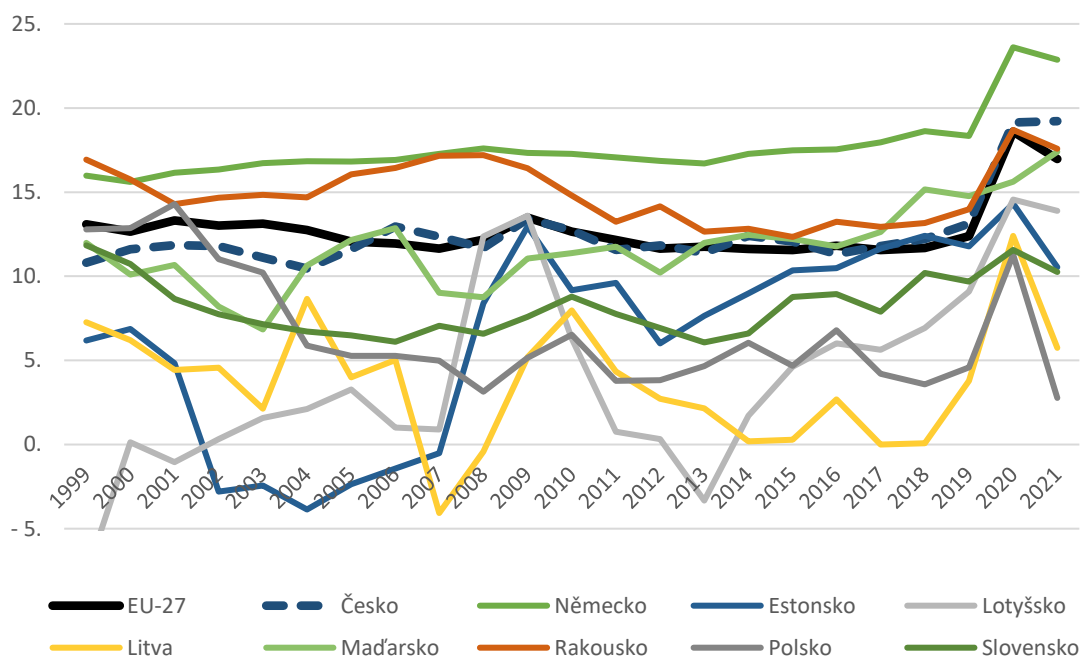
Velký vliv tedy mají i subjektivně vnímané hodnoty a normy, společenský kontext a osobní postoje k úsporám (Ruefenacht et al., 2015). Postoje představují příznivý nebo nepříznivý pocit vůči určitému chování (Fishbein a Ajzen, 1975) a mezi hlavní osobní postoje se vztahem k dlouhodobému spoření můžeme zařadit subjektivně vnímanou úzkost a důležitost. Vnímaná úzkost může být chápána jako individuální vnímání ohrožující sociální interakce, která v jedinci vyvolává pocity nepřiměřeného chování a strach z negativních důsledků (Ruefenacht et al., 2015, Verbeke a Bagozzi, 2000; Clark a Wells, 1995). Subjektivně vnímanou důležitost pak chápeme jako vnímaný osobní význam dlouhodobého spoření. Zatímco vnímaná úzkost negativně ovlivňuje míru dlouhodobých úspor, naopak vnímaná důležitost má významný pozitivní vliv (Ruefenacht et al., 2015). Společenský kontext, reprezentovaný hlavně vlivem rodiny a přátel, ale i obecná důvěra ve fungování finančního systému pak také mohou ovlivnit rozhodování jednotlivce o úsporách, zejména skrze vliv na jeho osobní postoje (Ruefenacht et al., 2015).

Dalším významným faktorem je struktura domácnosti co se týče počtu členů a zejména počtu dětí žijících v domácnosti (Nam, et al., 2016), vliv má také věk ekonomicky aktivních členů domácnosti. V rozhodování o dlouhodobém spoření má roli také štedrost sociálního systému státu, přičemž lze v mezinárodních datech identifikovat substituční efekt štedrosti státu (která se často také váže na rozsah zdanění příjmů) na spoření obyvatel, zejména pak v případě penzí (Blanc et al., 2015).

3. ÚSPORY ČESKÝCH DOMÁCNOSTÍ V MEZINÁRODNÍM KONTEXTU

Česko se řadí k zemím s nadprůměrnou celkovou mírou úspor domácností mezi evropskými zeměmi.¹ Hrubá míra úspor domácností v roce 2021 dosahovala 19 % jejich hrubého disponibilního příjmu, průměr za celou EU byl přitom 17 % (Graf 1). V Česku došlo k velkému zvýšení tvorby úspor v roce 2020 v době pandemie COVID-19, kdy se míra zvedla z úrovně kolem 10-13 %, na které se pohybovala dlouhodobě od roku 1995, na 19 %. Šlo o druhý nejvyšší nárůst mezi evropskými zeměmi. Ze sousedních zemí mají vyšší míru úspor Německo a Rakousko, ostatní země středo a východoevropského regionu mají nejnižší míru úspor ve srovnání s Českem (nejméně Polsko 3 % a Litva 6 % v roce 2021).

Graf 1. Hrubá míra úspor domácností

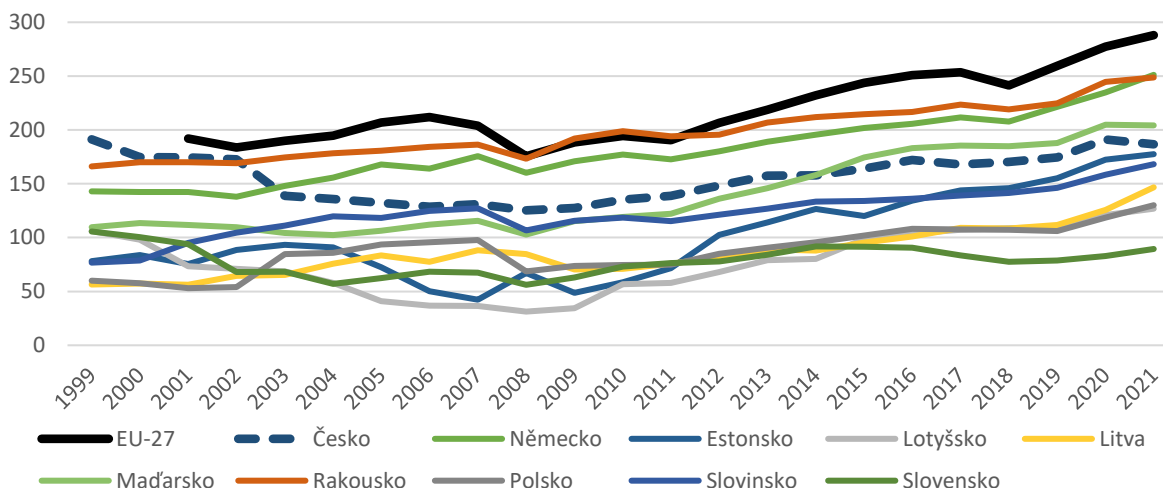

Zdroj: Eurostat, tabulka NASA_10_KI

Míra úspor ukazuje, jaká část hrubého disponibilního důchodu domácností není vynaložena jako výdaje na konečnou spotřebu. Dalším ukazatelem, který zachycuje výši finančních aktiv domácností, je poměr čistých finančních aktiv k příjmům domácností. Ten kombinuje údaje z nefinančních a finančních národních účtů. Je definován jako poměr čistých finančních aktiv domácností (což znamená všechna finanční aktiva minus všechny finanční závazky) k hrubému disponibilnímu příjmu domácností ke konci kalendářního roku. Představuje tedy akumulaci finančních aktiv domácností po odečtení závazků jako podíl jejich ročního příjmu. Tento ukazatel však nezohledňuje držení nefinančních aktiv, jako jsou např. nemovitosti.

¹ Podle metodiky Eurostatu je hrubá míra úspor domácností (kód TEC00131) definována jako podíl hrubých úspor a hrubého disponibilního důchodu, přičemž ten je upraven o změnu čistého vlastního kapitálu domácností v rezervách penzijních fondů. Hrubé úspory jsou tou částí hrubého disponibilního důchodu, která není vynaložena jako výdaje na konečnou spotřebu.

Graf 2. Poměr čistých finančních aktiv k příjmům domácností

Zdroj: Eurostat, tabulka NASA_10_KI

Srovnání vybraných evropských zemí na Grafu 2 ukazuje, že Česko má v rámci evropských zemí podprůměrnou míru akumulace finančních aktiv domácností jako podíl jejich ročního příjmu. Tento podíl v Česku dosahoval v roce 2021 hodnoty 187 %, zatímco průměr EU-27 se nacházel na 288 %. Z okolních zemí dosahovalo vyšších hodnot Rakousko, Německo a Maďarsko, ostatní země středo- a východoevropského regionu měly tento podíl nižší. Ve většině zemí má tento ukazatel rostoucí trend, v Česku zejména po období finanční krize z let 2008–2009 a následné hospodářské recese.

Rozdíly v tvorbě úspor a akumulaci finančních aktiv mezi zeměmi mohou být způsobeny jak rozdílným ekonomickým vývojem, odlišnými finančními institucemi, sociálními a daňovými politikami, ale také kulturními zvyky a normami. Oba ukazatele vycházejí z agregovaných údajů z národních účtů a poskytují proto obrázek o vývoji na celonárodní úrovni. Nedovolují nahlédnout příčiny trendů a rozdíly v tvorbě úspor mezi jednotlivými skupinami domácností, ani charakter úspor ve smyslu jejich krátkodobého či dlouhodobého účelu. Pro detailnější obrázek o dlouhodobých úsporách českých domácností se proto obracíme k analýze individuálních dat.

4. METODOLOGIE ANALÝZY DAT A ANALYZOVANÉ PROMĚNNÉ

Data pocházejí z výběrového šetření agentury Ipsos pro Českou spořitelnu, a.s. Kvantitativní dotazování na reprezentativním vzorku české populace probíhalo od 21. 3. do 29. 3. 2023 prostřednictvím online strukturovaných rozhovorů (*Computer Assisted Self-Interviews*). Vzorek 2005 respondentů ve věku 18-65 let odpovídá svým složením z hlediska pohlaví, věku, vzdělání, regionů a velikosti místa bydliště strukturu české populace.

Dlouhodobou finanční rezervou pro účely tohoto výzkumu rozumíme úspory a investice, které si lidé tvoří pro vzdálenější potřeby a cíle, např. rekonstrukci nebo pořízení bydlení, na důchod, na studium pro děti, na nákup nového auta, apod. Může jít o peníze uložené na spořicí účet či termínovaném vkladu, na stavebním spoření, na penzijním připojištění, v investičních fondech, v nemovitostech, atd. Jde tedy i o úspory, které nemusí být dostupné pro

okamžité použití (vázané výpovědní dobou, prodejem nemovitosti apod.). Naopak splátky hypotéky za dlouhodobou finanční rezervu nepovažujeme.

Vysvětlované proměnné a popis modelů:

(1) Dlouhodobá finanční rezerva (DFR). Analýza zahrnuje všechny respondenty. DFR nabývá hodnoty jedna, pokud respondenti uvedli, že mají *aktuálně* vytvořenou dlouhodobou finanční rezervu, naopak hodnoty nula nabývá, pokud uvedli, že nikoli.² DFR má 72,7 % respondentů.

(2) Pravidelné odkládání. Za respondenty pravidelně odkládající do DFR považujeme ty, kteří si peníze do DFR odkládají pravidelně, bez rozlišení frekvence vkladů (49,5 %). Za ostatní pak považujeme ty, kdo si peníze odkládají nárazově, výjimečně, či vůbec.

(3) Krátkodobá finanční rezerva (KFR) – viz Fialová a Mysíková (2023)

(4) Pravidelné odkládání do KFR – viz Fialová a Mysíková (2023)

První čtyři analýzy využívají logistickou regresi (vysvětlovaná proměnná je binární).

(5) Objem DFR ve srovnání s celkovým měsíčním příjmem domácnosti. Proměnnou lze považovat za míru dlouhodobých úspor respondentů. Analýza se zaměřuje na respondenty, kteří uvedli, že mají aktuálně nějakou DFR a znali její výši (celkově jde o 1340 respondentů). Vysvětlovanou proměnnou je podíl objemu dlouhodobé finanční rezervy na celkovém čistém měsíčním příjmu domácnosti. Velikost DFR i celkového příjmu domácnosti je pro účely této analýzy vypočtena jako střední hodnota intervalu, který byl uvedený v dotazníku. Mezi vysvětlující proměnné tohoto a následujících modelů jsou vedle základních demografických a sociálních charakteristik respondentů zařazeny také subjektivní postoje respondentů (viz dále). Model je odhadován regresní analýzou nejmenších čtverců (vysvětlovaná proměnná je spojitá).

(6) Výše pravidelného měsíčního vkladu do DFR ve srovnání s celkovým měsíčním příjmem domácnosti. Model se zaměřuje na respondenty, kteří uvedli, že mají nějakou DFR, odkládají si pravidelně každý měsíc nebo téměř každý měsíc a znali výši tohoto pravidelného vkladu (celkově jde o 1155 respondentů). Vysvětlovanou proměnnou je podíl velikosti pravidelného měsíčního vkladu do dlouhodobé finanční rezervy na celkovém čistém měsíčním příjmu domácnosti. Velikost pravidelného měsíčního vkladu i celkového příjmu domácnosti je pro účely této analýzy vypočtena jako střední hodnota intervalu, který byl uvedený v dotazníku. Model je odhadován regresní analýzou nejmenších čtverců (vysvětlovaná proměnná je spojitá).

(7) Spoléhání se na státní důchod. Analýza se snaží zachytit charakteristiky respondentů, kteří očekávají, že v důchodu budou zajištěni čistě ze státního důchodu nebo především ze státního důchodu (příčemž se částečně spoléhají i na své úspory). Jde o 53 % respondentů z celkového počtu 2005. Do modelu vstupují všichni respondenti a ti, kteří spoléhají především nebo zcela na státní důchod, mají v binární vysvětlované proměnné v logistické regresi hodnotu jedna.

Vysvětlující proměnné:

Mezi charakteristiky, u kterých předpokládáme souvislost se zkoumanými vlivy, patří v první řadě demografické charakteristiky jako pohlaví, věk a vzdělání. Šetření zahrnuje respondenty

² Ovšem pozorování s chybějícími hodnotami („nevím“, bez odpovědi) nejsou v analýzách uvažovány.

ve věku 18 až 65 let a věk je definován ve třech kategoriích (referenční skupinu tvoří respondenti ve věku 50–65 let). Vzdělání vstupuje do analýzy ve třech kategoriích (ref. základní vzdělání).

Struktura domácností z hlediska pracovní aktivity je zahrnuta ve formě podílu pracujících (ti, kdo mají příjem ze zaměstnání nebo podnikání) na celkovém počtu členů domácnosti (včetně dětí). Tato pracovní intenzita domácností je pak překódována na „nízkou“ s podílem pracujících 0,25-0,49, „vyšší“ s podílem 0,50-0,74 a „vysokou“ s podílem více než 0,75 (ref. „velmi nízká“ s podílem nižším než 0,25).

Počet dětí (do 18 let včetně) rozděluje respondenty na skupiny s jedním dítětem a se dvěma a více dětmi (ref. bezdětní). Další proměnné tvoří skupiny sezdaných či nesezdaných partnerů a svobodných (ref. rozvedení a ovdovělí).

Při dotazování na čistý měsíční příjem domácnosti respondenti uvádějí jeden z deseti příjmových intervalů. V analýze není možné použít přímo tyto intervaly, neboť stejný příjmový interval poskytuje pro různě velké domácnosti odlišnou informaci. Z definovaných intervalů byla tedy nejdříve stanovena střední hodnota intervalu (u spodního intervalu do 10 tisíc Kč byla dosazena částka 8 tisíc a u horního intervalu nad 80 tisíc částka 90 tisíc Kč) a následně odvozen čistý měsíční příjem na člena domácnosti. Kvůli případným nepřesnostem posléze nejsou v analýze použity částky, ale příjem na člena je znovu rozdělen do intervalů, v tomto případě podle přibližných kvartilů příjmového rozdělení. Do analýzy tak vstupují tři příjmové kategorie, s čistým měsíčním příjmem domácnosti na osobu méně než 9 tisíc Kč, 9 až 14 tisíc Kč a 15 až 20 tisíc Kč (ref. více než 20 tisíc Kč).

Právní forma užívání bydlení je zachycena proměnnou definující osobní vlastnictví domu či bytu, včetně družstevních bytů. Referenční skupinu tvoří pronajaté domy a byty (včetně zbytkové kategorie „jinde“, viz ref. pronájem a jiné). U nájemního bydlení lze předpokládat odlišný vliv na tvorbu a výši finanční rezervy než u přímých vlastníků bydlení, ovšem u těch pak hraje další roli, zda mají na svůj byt či dům hypotéku. Další skupina proměnných proto zvažuje i hypotéky. Splátky všech úvěrů obecně zatěžují rozpočet domácností a mohou tedy ovlivňovat možnost vytvářet DFR. Ovšem důvody pro pořízení hypotéky (či úvěru spojeného s bydlením) bývají jiné, než když si lidé berou jiné typy půjček či úvěrů. Hypotéky, jakožto investiční úvěry spojené s bydlením, jsou pravděpodobně rovnoměrněji rozloženy v populaci, navíc na jejich získání je většinou potřeba splnit přísnější finanční podmínky. Jiné, zejména spotřební úvěry si často berou domácnosti, které zažívají finanční tíseň (Mysíková, 2023). Z těchto důvodů jsou zahrnuty tři proměnné, které rozlišují typy úvěrů. První skupinu tvoří domácnosti, které mají na své bydlení hypotéku (nebo jiný úvěr spojený s bydlením, např. ze stavebního spoření), ale nemají žádný jiný úvěr nebo půjčku. Druhou skupinu naopak tvoří domácnosti, které nemají na své bydlení hypotéku, ale mají jiný úvěr nebo půjčku (např. nákup na splátky, leasing na auto, spotřebitelský úvěr, hypotéku na jiný dům/byt, nebankovní úvěr, dluh na kreditní kartě, půjčku od příbuzných nebo od zaměstnavatele). Třetí skupinou jsou pak ti, kdo mají zároveň hypotéku i jiné úvěry či půjčky (ref. skupina nemá ani hypotéku, ani jiný úvěr či půjčku).

Stěžejní proměnnou, která ovlivňuje existenci a výši DFR, je schopnost domácností vycházet s celkovým měsíčním příjmem. Svou situaci hodnotí subjektivně sami respondenti a vybírají z šesti možností: s velkými obtížemi, s obtížemi, s menšími obtížemi, docela snadno, snadno, velmi snadno. Do analýzy je zahrnuto prvních pět kategorií (ref. velmi snadno).

Regionální rozdíly jsou uvažovány podle velikosti místa bydliště respondentů. Do analýzy vstupuje pět kategorií (do 1 000 obyvatel, 1 001 až 5 000 obyvatel, 5 001 až 20 000 obyvatel, 20 001 až 100 000 obyvatel, více než 100 000 obyvatel), přičemž z kategorie velkých měst je vyčleněn kraj Praha (ref. Praha).

Závěrem je zahrnuto několik skupin proměnných, které popisují chování domácností z hlediska úvěrových a spořicíh produktů a zvažování zpravidla méně výhodných úvěrových produktů od nebankovních institucí. Nejdříve uvažujeme úvěrové produkty podle otázky, zda respondenti využívají následující produkty: (1) kontokorent k běžnému účtu, (2) spotřebitelský úvěr, úvěr ze stavebního spoření, podnikatelský úvěr nebo splátkový prodej, (3) kreditní kartu nebo úvěrovou kartu, (4) hypoteční úvěr. Respondenti tedy mohou mít nula až čtyři úvěrové produkty a do analýzy jsou zahrnuty proměnné označující respondenty s jedním a se dvěma a více úvěrovými produkty (ref. žádný). Podobně uvažujeme spořicí produkty, kde respondenti uvádějí, zda využívají následující: (1) spořicí účet, stavební spoření, termínované vklady nebo vkladní knížky, (2) penzijní připojištění (tzv. III. pilíř), (3) podílové fondy, akcie, komodity. Respondenti mohou mít nula až tři spořicí produkty a opět zahrnujeme kategorie s jedním a se dvěma a více spořicími produkty (ref. žádný). Další proměnná vychází z otázky, kde respondenti na seznamu různých úvěrových produktů vybírali ty, které by rozhodně odmítali. Ve výčtu byly dvě možnosti produktů u nebankovních institucí (úvěrová karta vydaná nebankovní společností, např. Home Credit atp., a splátkový prodej u nebankovní instituce). Zahrnutá proměnná pokrývá ty, kdo rozhodně odmítají alespoň jednu z těchto dvou nebankovních možností (ref. neodmítá žádnou ze dvou možností produktů od nebankovních institucí).

V dalších modelech ((5)-(7)) se pro vysvětlování míry dlouhodobých úspor a také spoléhání se na státní důchod zaměřujeme zejména na subjektivně vnímané hodnoty a normy, společenský kontext a osobní postoje k úsporám. Do modelů k nim vstupují jen základní demografické proměnné, jako je pohlaví, věk ve spojitě podobě a také jeho kvadrát, a vzdělání a příjem domácnosti na osobu, obojí ve stejných kategoriích jako uvedeno výše.

V případě subjektivních proměnných je využito dvanáct otázek v pěti různých oblastech. Jde o vyjádření souhlasu či nesouhlasu respondentů s následujícími tvrzeními na škále od 1 (rozhodně nesouhlasím) do 10 (rozhodně souhlasím):

- „Mám obavy o své dlouhodobé úspory“
- „Nemám dostatečné znalosti pro správné rozhodování o dlouhodobém spoření“
- „Mám tendenci odkládat svá finanční rozhodnutí“
- „Znejišťuje mě žargon finančních odborníků“

Faktorová analýza ukázala, že všechny tyto postoje lze shrnout jedním statisticky významným faktorem, který nazýváme „Vnímaná úzkost“ a jde o aritmetický průměr odpovědí na všechny tyto čtyři otázky. Tato proměnná zachycuje vliv úzkostlivosti respondenta a obav z řízení svých financí a dlouhodobého přístupu k jejich vedení.

- „Důvěřuji finančním institucím“
- „Dlouhodobé úspory považuji za užitečné“
- „Dlouhodobé plánování je nejlepší způsob, jak v životě postupovat“

Zde faktorová analýza potvrdila, že tyto tři postoje lze shrnout jedním statisticky významným faktorem, který nazýváme „Vnímaná důležitost a důvěra“ a jde o aritmetický průměr odpovědí na tyto tři otázky. Proměnná zachycuje vliv toho, jak respondent vnímá důležitost dlouhodobého přístupu k úsporám a do jaké míry věří finančním institucím.

- *„Rodina a přátelé mi poradili, abych dlouhodobě spořil/a“*

Tato proměnná zachycuje vliv sociálního prostředí respondenta na formování jeho postojů k dlouhodobému spoření.

- *„Často spontánně utratím více peněz, než jsem plánoval/a“*
- *„Když si myslím, že mám své finance pod kontrolou, vždy se stane něco neplánovaného“*

Faktorová analýza ukázala, že tyto dva postoje lze shrnout jedním statisticky významným faktorem, který nazýváme „Nedostatečná sebekontrola“, jde o aritmetický průměr odpovědí na uvedené dvě otázky. Tato proměnná ukazuje, do jaké míry má respondent problém s kontrolou svých financí.

- *„Obecně jsem člověk, který rád riskuje“*

Poslední subjektivní proměnná („Vyhledávání rizika“) ukazuje, do jaké míry respondent vyhledává riziko. Z hlediska dlouhodobého spoření je averze k riziku důležitá, neboť řada dlouhodobých spořicíh produktů v sobě implicitně riziko zahrnuje.

5. VÝSLEDKY ANALÝZY DAT ŠETŘENÍ IPSOS

Z dat výzkumu IPSOS k počátku roku 2023 vyplývá, že DFR v Česku tvoří či v minulosti tvořilo 83 % respondentů, aktuálně má DFR 73 %, přičemž polovina respondentů si dlouhodobou rezervu vytváří pravidelně s různou frekvencí. Z respondentů, kteří DFR aktuálně nemají, zhruba čtvrtina uvedla, že splácí hypotéku, což lze také považovat za způsob vytváření dlouhodobých úspor, takže úplně bez jakékoli dlouhodobé finanční rezervy byla celkově zhruba pětina respondentů.

Z těch respondentů, kteří aktuálně DFR nemají (27 % z celku), si ji pětina (21 %) byla schopna pravidelně tvořit v minulosti. Přitom mezi zcela nejdůležitější důvody, proč si tyto respondenti rezervu tvořit přestali, patří zvýšení výdajů (75 %) či snížení příjmu (36 %).³ To odpovídá i hlavnímu důvodu, proč si lidé DFR vůbec netvoří, kterým je nedostatek finančních zdrojů (79 %).

Alarmující také je, že 33 % respondentů z těch, kteří DFR aktuálně mají, k jejímu vytváření používá běžný účet. To je v situaci jejich zanedbatelného úročení a vysoké inflace zcela nepostačující k dlouhodobému udržení hodnoty úspor.

³ Berme v úvahu, že u respondentů bez aktuální DFR, kteří si přestali vytvářet rezervu, mluvíme o vzorku cca 200 respondentů.

Tabulka 1 uvádí výsledky analýz faktorů, které ovlivňují, zda respondenti mají aktuálně DFR a zda si odkládají pravidelně. Srovnává je také s výsledky předchozí studie faktorů utváření krátkodobé finanční rezervy (KFR).

Ukazuje, že hlavními faktory, které ovlivňují, zda mají lidé aktuálně DFR (model (1)), jsou pohlaví, vzdělání, způsob zajištění bydlení, příjem a jak s ním domácnosti vycházejí a také využívání dalších finančních produktů (především spoření).

Muži disponují DFR častěji než ženy. Z hlediska věku je patrné, že respondenti nabývají DFR v průběhu života, neboť nejčastěji mají DFR respondenti starší 50ti let. Vysokoškoláci nejčastěji disponují DFR ve srovnání s lidmi s nižším vzděláním. Příjem domácnosti je pro DFR stěžejním faktorem, ovšem není to ani tak výše příjmu, ale spíše to, jak se svým příjmem domácnosti vycházejí. Pokud bychom subjektivní hodnocení vycházení s příjmem z analýzy vynechali (není uvedeno v tabulce), byl by pozitivní vliv samotné výše příjmu statisticky významný. Subjektivní hodnocení vycházení s příjmem ale tento vliv výše příjmu převáží (model (1)). Domácnosti, které mají velké obtíže či obtíže vycházet se svým měsíčním příjmem mají ve srovnání s těmi velmi snadno vycházejícími takřka nulovou pravděpodobnost mít dlouhodobé úspory.

Lidé, kteří žijí ve vlastním bydlení, mají významně častěji vytvořené dlouhodobé úspory oproti těm, kteří žijí v nájemném bydlení. Lidé, kteří mají hypotéku či jiné úvěry, mají méně často DFR než ti bez jakéhokoli dluhového závazku. Větší počet úvěrů (dva a více) také výrazně snižuje schopnost domácnosti vytvořit si finanční rezervu. Lze říci, že pokud domácnost hospodář se svými příjmy tak, že si musí brát půjčky či úvěry, její schopnost vytvářet DFR je významně nižší. To se také odráží ve významném vlivu schopnosti domácností vycházet se svými příjmy. Na druhou stranu, čím více spořicíh finančních produktů, jako jsou stavební spoření, termínované vklady, penzijní připojištění, podílové fondy, akcie či komodity, tím pravděpodobněji respondenti mají DFR.

Při srovnání analýz dlouhodobých (model (1)) a krátkodobých (model (3)) finančních rezerv docházíme k velmi podobným výsledkům, pouze s několika rozdíly. Muži mají DFR častěji než ženy, zatímco u KFR významný rozdíl mezi muži a ženami není. Možným vysvětlením je skutečnost, že muži i ženy KFR vytvářejí, ovšem výše KFR mužů je výrazně vyšší (viz Fialová a Mysíková, 2023), což tedy zvyšuje možnost vytvářet z krátkodobých rezerv ty dlouhodobé. Zároveň muži mívají menší averzi k riziku a mohou mít tedy tendence preferovat produkty DFR, které lze obecně považovat za rizikovější.

Dále u DFR spatřujeme mnohem silnější vliv vyššího vzdělání než u KFR, což opět může souviset s výší příjmů a možností snáze přetvořit KFR na DFR. U DFR ve srovnání s KFR se neukazuje vliv rodinného stavu či soužití s partnerem.

Tabulka 1 Logistická regrese (odds ratios)

Referenční skupina:		DFR (1)	Pravidelné odkládání (2)	KFR (3)	Pravidelné odkládání (4)
Žena	Muž	1,28*	0,99	1,05	1,13
Věk 50-65	Věk 18-29	0,76	1,16	0,69	1,32

	Věk 30-39	0,85	1,02	0,91	0,98
	Věk 40-49	0,67**	0,94	0,65**	0,84
Základní vzdělání	Vyučení	1,46*	1,55**	1,12	0,84
	SŠ s maturitou	2,29***	1,50**	1,45	0,65
	VŠ	2,94***	1,60**	1,89**	0,76
Podíl pracujících členů domácnosti <0,25	Podíl 0,25-0,49	0,93	1,02	0,79	1,00
	Podíl 0,50-0,74	1,18	1,00	1,11	1,29
	Podíl ≥0,75	1,06	0,97	0,77	1,14
Bezdětní	1 dítě	1,16	1,29	0,91	0,94
	2+ dětí	1,16	1,08	0,86	1,31
Rozvedení a ovdovělí	Ženatí, vdané, s partnerem	1,02	0,92	1,48*	0,89
	Svobodní	1,04	0,87	1,86**	0,87
Čistý měsíční příjem domácnosti na osobu > 20 tis. Kč	Příjem < 9 tis.	0,97	0,69**	0,55**	0,55**
	Příjem 9 – 14 tis.	0,89	0,81	0,79	0,87
	Příjem 15 – 20 tis.	0,71*	0,99	1,03	0,75
Pronájem (a jiné)	Osobní vlastnictví	1,39**	1,13	1,88***	1,19
Bez hypotéky či půjčky, úvěru	Hypotéka (pouze)	0,67*	0,69**	0,62**	1,42*
	Jiné půjčky a úvěry (pouze)	0,62***	0,80*	0,34***	1,10
	Hypotéka i jiné půjčky a úvěry	0,81	0,77	0,38***	1,03
S měsíčním příjmem vycházejí velmi snadno	S velkými obtížemi	0,03***	0,06***	0,04***	0,59
	S obtížemi	0,07***	0,07***	0,07***	0,29***
	S menšími obtížemi	0,13***	0,14***	0,17**	0,38**
	Docela snadno	0,47	0,32***	0,68	0,93
	Snadno	0,85	0,53*	0,63	1,66
Praha	Do 1 tis. obyvatel	0,95	0,86	0,73	0,65
	1-5 tis. obyvatel	1,04	1,10	0,81	0,63*
	5-20 tis. obyvatel	1,09	0,98	0,96	0,68
	20-100 tis. obyvatel	1,18	0,88	1,16	0,68
	> 100 tis. obyvatel (kromě Prahy)	1,26	0,90	1,17	0,6*
Žádný úvěrový produkt	1 úvěrový produkt	0,78	0,81	1,05	1,02
	2+ úvěrové produkty	0,67**	0,90	0,71*	1,04
Žádný spořicí produkt	1 spořicí produkt	1,59***	1,53***	1,79***	0,84
	2+ spořicí produkty	3,49***	2,38***	2,65***	1,34
Neodmítá produkty od nebankovních institucí	Odmítá produkty od nebankovních institucí	0,99	1,13	1,09	1,12
	Konstanta	6,38***	2,91**	18,12***	9,51***
	Počet pozorování	1968	1996	1965	1428
	Pseudo R ²	0,25	0,15	0,29	0,09

Poznámky: * Statisticky významné na 10% hladině významnosti. ** Statisticky významné na 5% hladině významnosti. *** Statisticky významné na 1% hladině významnosti. Pozorování s chybějícími hodnotami („nevím“, bez odpovědi) jsou z analýz vyřazena. Vzorek v modelech (3) až (4) zahrnuje respondenty, kteří mají aktuálně k dispozici nějakou krátkodobou finanční rezervu (KFR) a zároveň uvedli, kolik měsíců by při zachování stejné životní úrovně vydrželi žít bez jakýchkoli jiných příjmů pouze z KFR.

Uváděná odds ratios indikují pozitivní vztah při hodnotách > 1; naopak negativní vztah při hodnotách < 1.

Zdroj: Výběrové šetření Ipsos pro Českou spořitelnu, a.s., (data KFR – listopad/prosinec 2022; data DFR – březen 2023); vlastní výpočty.

Polovina respondentů si do dlouhodobých rezerv odkládá pravidelně. Na pravidelné odkládání do KFR má vliv vzdělání, příjem a vycházení s ním a využívání dalších finančních produktů (model (2)). Faktory související s tím, zda respondenti mají DFR a zda si odkládají pravidelně, jsou velmi podobné. U pravidelného odkládání se ztrácí vliv pohlaví a vliv vzdělání je slabší, ač stále významný. Silným vlivem zůstává subjektivní hodnocení vycházení s příjmem, spíše než samotná výše příjmu.

Ač některé nástroje pro vytváření DFR jsou ze své podstaty spojeny s pravidelnou frekvencí odkládání úspor (např. penzijní připojištění, stavební spoření), jiné svou povahou pravidelnost nevyžadují (např. nákup nemovitosti, investice do akcií, komodit), nebo lze předpokládat pravidelnost s nižší frekvencí (např. termínované vklady). V dalších analýzách se proto zaměřujeme nejdříve na relativní objem DFR, tedy na její celkovou peněžní hodnotu vztaženou ku měsíčnímu příjmu domácností, a poté na výši pravidelných měsíčních vkladů relativně k měsíčnímu příjmu domácností.

Mezi respondenty, kteří nějakou DFR mají a jsou schopni určit její přibližnou výši (to jsou zhruba dvě třetiny dotázaných), se ukazuje, že tato rezerva pokrývá necelé pětina respondentů jeden či méně pravidelných měsíčních příjmů domácnosti, necelé třetina pokrývá dva či méně měsíčních příjmů a zhruba 44 % pokrývá tři či méně měsíčních příjmů domácnosti. Stejně lze usuzovat, že DFR v takové výši může být v budoucnu dostatečná ve smyslu zajištění na důchod. Naopak, jen 22 % respondentů má DFR vyšší než 10-násobek a 10 % vyšší než 20-ti násobek měsíčních příjmů své domácnosti.

Výsledky regresní analýzy vlivu hodnotových proměnných na míru dlouhodobých úspor i relativní výši vkladu od DFR (Tabulka 2, model (5) a (6)) ukazují na významný vliv některých subjektivních faktorů. Vnímaná úzkost má obecně negativní vliv na dlouhodobé spoření: respondenti, kteří cítí úzkost ze správy svých financí, významně méně dlouhodobě spoří. Naopak ti, kteří vnímají dlouhodobé spoření jako důležité a kteří důvěřují finančním institucím, také významně více dlouhodobě spoří. Vliv sociálního prostředí se neukázal jako statisticky významný. Důležitým faktorem, který má vliv ve všech regresních modelech, je stupeň sebekontroly. Respondenti, kteří cítí větší problémy s kontrolou svých financí, také významně méně dlouhodobě spoří. Všechny tyto faktory ovlivňují jak relativní výši celkových úspor, tak relativní výši pravidelných vkladů do DFR.

Hlavní motivy pro spoření se významně mění v průběhu života: zatímco na stáří si spoří 30 % respondentů ve věku 18–29 let, ve věku 30–39 let je to už 45 %, ve věku 40–49 let 55 % a tento podíl se pak zvedá až na 70 % respondentů ve věku 50–65 let. Pro mladší lidi je významnějším motivem spoření na bydlení, což uvádí 59 % respondentů ve věku 18–29 let, ve věku 30–39 let je to 51 %, ve věku 40–49 let pak 37 % a tento podíl klesá na 31 % respondentů ve věku 50–65 let.

Bližší analýza motivů vedoucím k úsporám na bydlení není z dostupných dat možná, splácení hypotéky zde ani nebylo definováno jako forma tvorby dlouhodobých úspor. Data však umožňují bližší analýzu motivace spořit si na důchod: nabízí odpověď na otázku, jak respondenti očekávají, že v důchodu budou zajištěni. Pokud se zaměříme na ty, kteří se spoléhají čistě na státní důchod nebo především na státní důchod (přičemž se částečně spoléhají i na své úspory), analýza odhaluje několik subjektivních faktorů, které tento postoj statisticky významně ovlivňují (Tabulka 2, model (7)).

Vnímaná úzkost má obecně pozitivní vliv na spoléhání se na státní důchod. Respondenti, kteří cítí úzkost ze správy svých financí, se častěji spoléhají na stát v zajištění svého důchodu (a jak bylo uvedeno výše, také méně dlouhodobě spoří). Naopak ti, kteří vnímají dlouhodobé spoření jako důležité a kteří důvěřují finančním institucím, méně často spoléhají v důchodovém věku na stát (a více spoří). Důležitým faktorem, který ovlivňuje spoléhání se na státní důchod, je stupeň sebekontroly. Respondenti, kteří cítí větší problémy s kontrolou svých financí, častěji spoléhají se svým zajištěním v důchodu na stát. Averse k riziku má také významný vliv: čím více lidé připouštějí, že jsou ochotni riskovat, tím méně spoléhají ve svém důchodu na stát. Tento závěr může být paradoxní vzhledem k reálnému stavu hospodaření státního důchodového systému a může také souviset nízkou úrovní informovanosti některých respondentů.

Tabulka 2 Regresní koeficienty

	Celková výše DFR jako podíl na příjmu domácnosti (5)	Pravidelný měsíční vklad do DFR jako podíl na příjmu domácnosti (6)	Spoléhání především na státní důchod (7)
Vnímaná úzkost	-1.169**	-0.004*	0.151***
Vnímaná důležitost a důvěra	0.732*	0.005**	-0.083***
Sociální prostředí	-0.187	-0.001	-0.012
Nedostatečná sebekontrola	-0.911**	-0.004**	0.106***
Vyhledávání rizika	0.313	0.000	-0.125***
Muž	2.212	0.004	-0.069
Věk	0.264	0.000	0.013
Věk ²	-0.001	0.000	0.000
Vyučení	-0.241	-0.001	-0.027
SŠ s maturitou	0.759	-0.001	-0.048
VŠ	5.899*	0.018	-0.233
Příjem < 9 tis.	-1.025	-0.011	0.096
Příjem 9 – 14 tis.	2.729	0.004	-0.312**
Příjem 15 – 20 tis.	0.712	0.014	-0.353**
Konstanta	1.92	0.079**	-0.873
Počet pozorování	1340	1155	2005

*Poznámky: * Statisticky významné na 10% hladině významnosti. ** Statisticky významné na 5% hladině významnosti. *** Statisticky významné na 1% hladině významnosti. Pozorování s chybějícími hodnotami („nevím“, bez odpovědi) jsou z analýz vyřazená. Model (5) používá jako vysvětlovanou proměnnou Objem DFR ve srovnání s celkovým příjmem domácnosti. Model využívá regresní analýzu metodou nejmenších čtverců (OLS), tabulka uvádí nestandardizované regresní koeficienty. Model (6) používá jako vysvětlovanou proměnnou Výše pravidelného měsíčního vkladu do DFR ve srovnání s celkovým příjmem domácnosti. Model využívá regresní analýzu metodou nejmenších čtverců (OLS), tabulka uvádí nestandardizované regresní koeficienty. Model (7) používá jako vysvětlovanou proměnnou Spoléhání se především na státní důchod. Model využívá logistickou regresní analýzu, tabulka uvádí nestandardizované regresní koeficienty.*

Zdroj: Výběrové šetření Ipsos pro Českou spořitelnu, a.s. z dubna 2023, vlastní výpočty.

6. DOPORUČENÍ

Ke většímu rozvoji dlouhodobého spoření obyvatel může být použito více strategií:

- Lepší informovanost o očekávaném vývoji příjmů obyvatel/domácností v důchodu a možnostech státního důchodového systému v budoucnu.

- Snížení obav obyvatel z řízení vlastních financí, pomoc se získání kontroly nad řízením vlastních financí.
- Zvýšení finanční gramotnosti a finanční způsobilosti.
- Lepší informovanost o charakteristikách jednotlivých finančních a spořicíh produktů a míře jejich rizikovosti/výnosnosti.

7. ZDROJ DAT

Studie vznikla na základě Memoranda o spolupráci mezi Sociologickým ústavem AV ČR, v.v.i. a Českou spořitelnou, a.s., ze dne 25.10.2022.

8. REFERENCE

- Ando, A., Modigliani, F. (1963). The 'Life Cycle' Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests. *American Economic Review*, 53(1): 55-84.
- Blanc, J. L., Porpiglia, A., Teppa, F., Zhu, J., Ziegelmeier, M. (2015). *Household Saving Behaviour and Credit Constraints in the Euro Area*. ECB Working Paper No. 1790, European Central Bank.
- Clark, D.M., Wells, A. (1995). "A cognitive model of social phobia", In: Heimberg, R.G., Liebowitz, M., Hope, D.A. Schneier, F. (Eds), *Social Phobia: Diagnosis, Assessment and Treatment*, Guilford Press, New York, NY, pp. 69-93.
- Deuflhard, F., Georgarakos, D., Inderst, R. (2019). Financial literacy and savings account returns. *Journal of the European Economic Association*, 17(1): 131–164.
- Fialová, K., Mysíková, M. (2023). Krátkodobá finanční rezerva a finanční odolnost Čechů. Interní výzkumná zpráva. <https://www.soc.cas.cz/publikace/kratkodoba-financni-rezerva-financni-odolnost-cechu>.
- Fincap/MAS (2018). *Building the financial capability of UK adults: Initial findings from the 2018 Adult Financial Capability Survey*, Financial Capability Strategy for the UK and the Money Advice Service.
- Fisher, M.R. (1987). Life-Cycle Hypothesis. In: *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, eds. Eatwell, J., Millgate, M., Newman, P. (pp. 177-179). London and Basingstoke: Macmillan.
- Friedman, M. A. (1957). *Theory of Consumption Function*. Princeton: Princeton University Press.
- Kutty, N.K. (1998). The Scope for Poverty Alleviation Among Elderly Home-Owners in the United States Through Reverse Mortgages. *Urban Studies*, 35(1): 113-129.
- Lusardi, A. (1998). On the Importance of the Precautionary Saving Motive. *American Economic Review*, 88(2): 449-453.
- McKnight, A. (2019). Financial Resilience among EU households. New estimates by household characteristics and a review of policy options. Research Notes, Social Situation Monitor. European Commission. Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion.
- Modigliani, F. (1966). The life cycle hypothesis of saving, the demand for wealth and the supply of capital. *Social Research*, 33(2), 160–217.

- Nam, Y., Huang, J., Sherraden, M. (2008). Asset Definitions. In: *Asset Building and Low-Income Families*, ed. McKernan, S.-M., Sherraden, M. (pp. 1-31) Washington, DC: Urban Institute Press
- Nam, Y., Lee, Y., McMahon, S., Sherraden, M. (2015). New Measures of Economic Security and Development: Savings Goals for Short- and Long-Term Economic Needs. *Journal of Consumer Affairs*, 50(3): 611-637
- Rohe, W.M., Lindblad, M.R. (2014). Reexamining the Social Benefits of Homeownership after the Foreclosure Crisis. In: *Homeownership Built to Last: Balancing Access, Affordability, and Risk After the Housing Crisis*, eds. Belsky, E.S., Herbert, Ch.E., Molinsky, J.H. (pp. 99-140). Boston, MA: Brookings Institution Press and the Harvard University Joint Center for Housing Studies
- Ruefenacht, M., Schlager, T., Maas, P., Puustinen, P. (2015). Drivers of long-term savings behavior from the consumers' perspective. *International Journal of Bank Marketing*, 33(7): 922-943.
- Samwick, A.A. (2009). The Design of Retirement Saving Programs in the Presence of Competing Consumption Needs. NBER Retirement Research Center Paper No. NB 09-09, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Shapiro, T.M. (2001). The Importance of Assets. In: *Assets for the Poor: The Benefits of Spreading Asset Ownership*, eds. Shapiro, T.M., Wolff, E.N. (pp. 1-33). New York: Russell Sage.
- Sherraden, M. (1991). *Assets and the Poor: A New American Welfare Policy*. Armonk, NY: M. E. Sharpe.
- Taylor, M., Jenkins, S.P., Sacker, A. (2009). Financial capability and wellbeing: evidence from the British Household Panel Survey. Occasional paper series (34). Financial Services Authority, London, UK.
- Ulker, A. (2008). Household Composition and Housing Expenditures in Rental-Occupied and Owner-Occupied Markets. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 36(3): 189-207.
- Verbeke, W., Bagozzi, R.P. (2000). Sales call anxiety: exploring what it means when fear rules a sales encounter. *Journal of Marketing*, 64(3): 88-101.